

М. В. Разорьонова, ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

**ВИКЛАДАЧ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ:
РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ВИКЛАДАЧІВ,
СТУДЕНТІВ І КЕРІВНИКІВ ВНЗ**

Разорьонова М. В.

Викладач університету як чинник якості вищої освіти: результати опитування викладачів, студентів і керівників ВНЗ

Представлено результати дослідження думок українських студентів, викладачів та топ-менеджерів ВНЗ про якості викладачів, які є найбільш важливими для забезпечення якості вищої освіти. Дослідження проведено методом анкетування 647-ми студентів, 245-ти викладачів та 52-х топ-менеджерів 10-ти вищих навчальних закладів шести міст України.

Найбільш часто в якості необхідних якостей викладача всі категорії респондентів називали: професіоналізм і компетентність; загальну освіченість, високий інтелект, широкий кругозір, прагнення до постійного саморозвитку; толерантність, врівноваженість, терпіння, ввічливість, оптимальну вимогливість, доброзичливість, емпатію, розуміння студентів, повагу до них; об'єктивність, справедливість, неупередженість, безпристрасність, адекватність оцінювання студентів. Проте для студентів найбільш важливими виявилися об'єктивність, справедливість, толерантність і доброзичливість, а для викладачів і топ-менеджерів ВНЗ – професіоналізм і компетентність, загальна освіченість, високий інтелект, широкий кругозір, прагнення до постійного саморозвитку.

Встановлено, що в Україні панує погляд на викладача як на високопрофесійну особистість з високими моральними якостями, яка має гарний психологічний контакт зі студентами.

Key words: вища освіта, університет, викладач, необхідні якості викладача, неприпустимі якості викладача, роль викладача в забезпеченні якості освіти.

Разорьонова М. В.

Преподаватель университета как фактор качества высшего образования: результаты опроса преподавателей, студентов и руководителей ВУЗов

Представлены результаты изучения мнений украинских студентов, преподавателей и топ-менеджеров ВУЗов относительно качеств

преподавателей, которые являются самыми важными для обеспечения качества высшего образования. Методом анкетирования были опрошены 647 студентов, 245 преподавателей и 52 топ-менеджера 10-ти высших учебных заведений шести городов Украины.

Наиболее часто в качестве необходимых качеств преподавателей все категории респондентов называли: профессионализм и компетентность; общую образованность, высокий интеллект, широкий кругозор, стремление к постоянному саморазвитию; толерантность, уравновешенность, терпение, вежливость, оптимальную требовательность, доброжелательность, эмпатию, понимание студентов, уважение к ним; объективность, справедливость, непредвзятость, беспристрастность, адекватность оценивания студентов. Причем для студентов самыми важными оказались объективность, справедливость, толерантность и доброжелательность, а для преподавателей и топ-менеджеров ВУЗов – профессионализм и компетентность, общая образованность, высокий интеллект, широкий кругозор, стремление к постоянному саморазвитию.

Установлено, что в Украине доминирует взгляд на идеального преподавателя как на профессионала с высокими моральными качествами, который имеет хороший психологический контакт со студентами.

Ключевые слова: высшее образование, университет, преподаватель, необходимые качества преподавателя, недопустимые качества преподавателя, роль качества преподавателя в обеспечении качества образования.

Головним завданням розвитку вищої освіти України на сучасному етапі є її входження в світовий освітній простір. Розв'язання цього завдання неможливе без висококваліфікованих викладачів, професіоналізм діяльності яких є найважливішим чинником якості вищої освіти. Питання професіоналізму викладачів ВНЗ, шляхи його формування й розвитку розглядалися в працях В. Андрущенка, М. Артюхіної, О. Глузмана, Н. Кузьміної, М. Ларських, Ю. Мокіної, С. Сисоєвої, Т. Сорочан, Є. Чернишової, Т. Ямщикової та багатьох інших. Мета нашої статті – виявити й проаналізувати думки головних учасників навчального процесу ВНЗ – викладачів, студентів і топ-менеджерів – про необхідні та неприпустимі якості викладача вишу.

Сучасний університет доцільно розглядати як педагогічну систему, яка складається з п'яти головних взаємопов'язаних структурних компонентів: мета освіти, зміст освіти, засоби педагогічної комунікації (технології освіти), педагогічний склад і студенти (Н. В. Кузьміна). Якість цих компонентів є

одночасно й складниками системи гарантії якості освіти. Тому безперервне удосконалення кожного з цих компонентів, приведення їх у відповідність до постійно зростаючих вимог є завжди актуальним завданням.

Одним із найбільш потужних чинників, що впливають на якість вищої освіти, є кадровий (педагогічний) потенціал університетів. Про це свідчать:

- той факт, що викладацький склад є одним із головних компонентів педагогічної системи „ВНЗ”;
- результати опитування студентів, випускників, роботодавців, топ-менеджерів ВНЗ, самих викладачів;
- аналіз як української, так і зарубіжної публіцистики й наукової літератури з проблем вищої школи;
- той факт, що оцінка кадрового потенціалу є складником рейтингової оцінки ВНЗ у різноманітних системах рейтингування.

Останніми роками як в українському, так і в зарубіжних науково-педагогічних співтовариствах почали циркулювати висловлювання про те, що класичні ВНЗ відмирають і їм на зміну приходять мережеві об'єднання вчених і студентів, а роль викладачів буде зведена до обслуговування електронного навчального контенту.

Ми вирішили дослідити, якою бачать роль викладача українські студенти, а також з'ясувати, які саме якості викладача українські студенти, самі викладачі та топ-менеджери ВНЗ вважають найбільш важливими для забезпечення якості вищої освіти. Дослідження проведено методом анкетування в 10-ти університетах Києва, Дніпропетровська, Кривого Рогу, Луганська, Донецька, Слов'янська Донецької області протягом 1 – 15 червня 2013 року. Загальний обсяг вибірки студентів – 647 осіб, викладачів – 245, з них топ-менеджерів ВНЗ – 52 (особливістю кадрового складу вищої освіти в Україні є те, що більшість топ-менеджерів ВНЗ працюють і викладачами). Серед топ-менеджерів, що відповідали на запитання нашої анкети, були 2 ректори, 8 проректорів, 14 деканів факультетів, 28 завідувачів кафедрами).

Відповіді студентів щодо того, якою має бути роль викладача в навчальному процесі, розподілилися таким чином:

- наставник, спілкування з яким надихає на оволодіння знаннями й уміннями – 46%;
- організатор інтерактивного навчального діалогу (32%);
- гарний транслятор навчального матеріалу, помічник в оволодінні змістом навчальної дисципліни, готовий завжди допомогти студенту в навчанні – 65%;
- відомий учений, який активно залучає студентів до наукової роботи – 16%;
- гарний лектор – 65%;
- професійний обслуговувач електронного контенту, або „куратор змісту” – 4,3%.

Далі опитаним студентам, пересічним викладачам і топ-менеджерам було запропоновано назвати необхідні (обов'язкові) та неприпустимі якості викладача вищої школи. Кількість якостей, що їх міг назвати респондент, не обмежувалася. Причому аналіз результатів опитування показав, що, як правило, респонденти більше називали необхідних якостей, ніж неприпустимих.

Результати опитування пересічних викладачів і топ-менеджерів університетів.

Результати опитування пересічних викладачів і топ-менеджерів університетів (див. табл. 1) показали, що необхідними якостями викладача вищої школи самі викладачі і топ-менеджери вузів вважають у першу чергу його професіоналізм і компетентність, під якими вони розуміють високий рівень фахової підготовки, добре знання змісту відповідного навчального предмета, уміння викладати свій предмет.

Другою за частотою згадування респондентами-пересічними викладачами та керівниками є група якостей, пов'язаних із загальною освіченістю, високим інтелектом, широким кругозором та прагненням до постійного саморозвитку.

Думки викладачів і топ-менеджерів ВНЗ про необхідні якості викладача

Необхідні якості викладача	% респондентів, що назвали якість	
	викладачі	менеджери
професіоналізм і компетентність	96	98
загальна освіченість, високий інтелект, широкий кругозір, прагнення до постійного саморозвитку	94	90
толерантність, врівноваженість, терпіння, ввічливість, оптимальна вимогливість, доброзичливість, емпатія, розуміння студентів, повага до них	73	73
об'єктивність, справедливість, неупередженість, безпристрасність, адекватність оцінювання студентів	64	60

На третьому місці – толерантність, врівноваженість, терпіння, ввічливість, оптимальна вимогливість, доброзичливість, емпатія, розуміння студентів, повага до них; на четвертому – об'єктивність, справедливість, неупередженість, безпристрасність, адекватність оцінювання студентів. Четверте місце за частотою згадування цією категорією респондентів таких якостей, як об'єктивність і справедливість викладача, можливо, пов'язано з тим, що викладачі й топ-менеджери ВНЗ вважають ці якості складником професіоналізму. Наразі таке пояснення нам надали 7 викладачів з 18-ти, з якими ми провели уточнююче поглиблене інтерв'ю вже після опрацювання результатів анкетування.

Важливість якостей, які більшість респондентів викладачів і топ-менеджерів ВНЗ віднесли до категорії „необхідні”, підтверджується і тим, що в якості неприпустимих дуже часто називалися антиподи цих якостей (див. табл.

2): непрофесійність і некомпетентність (53% пересічних викладачів, 59% топ-менеджерів); неосвіченість, низький інтелект, обмежений кругозір, небажання постійно розвиватися (49% пересічних викладачів, 46% топ-менеджерів); агресивність, злість, грубість, роздратованість, різкість, нетактовність, неповага до студентів, пихатість, зверхність (56% пересічних викладачів, 54% топ-менеджерів); необ'єктивність, нездатність адекватно оцінити студента через особисту неприязнь, несправедливість, упередженість, вибіркова симпатія (40% пересічних викладачів, 42% топ-менеджерів).

Таблиця 2

Думки викладачів і топ- менеджерів ВНЗ про неприпустимі якості викладача

Неприпустимі якості викладача	% респондентів, що назвали якість	
	викладачі	менеджери
непрофесіоналізм і некомпетентність	53	59
неосвіченість, низький інтелект, обмежений кругозір, небажання постійно розвиватися	49	46
агресивність, злість, грубість, роздратованість, різкість, нетактовність, неповага до студентів, пихатість, зверхність	56	44
необ'єктивність, нездатність адекватно оцінити студента через особисту неприязнь, несправедливість, упередженість, вибіркова симпатія	40	42

Особливістю відповідей викладачів і топ-менеджерів було те, що практично ніхто з них не відзначав як необхідні якості викладача, пов'язані з володінням ним сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. У

ході уточнюючих поглиблених інтерв'ю ці якості складниками професіоналізму представники цієї категорії респондентів не називали.

Результати опитування студентів.

Студенти, як і викладачі й топ-менеджери ВНЗ, також дуже часто називали професіоналізм необхідною якістю викладача – за частотою згадування респондентами-студентами ця якість знаходиться на другому місці, але на першому місці за важливістю для студентів – такі якості як об'єктивність, справедливість, неупередженість, безпристрасність, адекватність оцінювання навчальних досягнень студентів (див. табл. 3). Дуже важливими для студентів, судячи за частотою згадування, є такі моральні якості викладача, як толерантність, врівноваженість, терпіння, ввічливість, оптимальна вимогливість, доброзичливість, емпатія, розуміння студентів, повага до них тощо. А загальна освіченість, високий інтелект, широкий кругозір і прагнення до саморозвитку за частотою згадування респондентами-студентами знаходиться на 4 місці.

Таблиця 3

Думки студентів про необхідні якості викладача

Необхідні якості викладача	% респондентів-студентів, що назвали якість
професіоналізм і компетентність	91
загальна освіченість, високий інтелект, широкий кругозір, прагнення до постійного саморозвитку	77
толерантність, врівноваженість, терпіння, ввічливість, оптимальна вимогливість, доброзичливість, емпатія, розуміння студентів, повага до них	90
об'єктивність, справедливість, неупередженість, безпристрасність, адекватність оцінювання студентів	96

Так само, як і викладачі й топ-менеджери, студенти досить часто називали в якості неприпустимих антиподи необхідних, на їхню думку, якостей викладача ВНЗ (див. табл. 4), а саме: агресивність, злість, грубість, роздратованість, дратівливість, різкість, нетактовність, брутальність, неповага до студентів, пихатість, зверхність (96%); необ'єктивність, нездатність адекватно оцінити студента через особисту неприязнь, несправедливість, упередженість, вибіркова симпатія (93%); непрофесіоналізм і некомпетентність (84%); неосвіченість, низький інтелект, обмежений кругозір, небажання постійно розвиватися (42%). Лише поодинокі студенти (1,2%) називали в якості необхідних якості викладача, пов'язані з володінням ним сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями.

Таблиця 4

Думки студентів про неприпустимі якості викладача

Неприпустимі якості викладача	% респондентів-студентів, що назвали якість
непрофесіоналізм і некомпетентність	84
неосвіченість, низький інтелект, обмежений кругозір, небажання постійно розвиватися	42
агресивність, злість, грубість, роздратованість, дратівливість, різкість, нетактовність, брутальність, неповага до студентів, пихатість, зверхність	96
необ'єктивність, нездатність адекватно оцінити студента через особисту неприязнь, несправедливість, упередженість, вибіркова симпатія	93

Висновки

Аналіз результатів опитування показав, що найбільш часто в якості необхідних якостей викладача всі категорії респондентів називають:

професіоналізм і компетентність; загальну освіченість, високий інтелект, широкий кругозір, прагнення до постійного саморозвитку; толерантність, врівноваженість, терпіння, ввічливість, оптимальну вимогливість, доброзичливість, емпатію, розуміння студентів, повагу до них; об'єктивність, справедливість, неупередженість, безпристрасність, адекватність оцінювання студентів. Проте для студентів найбільш важливими виявилися об'єктивність, справедливість, толерантність і доброзичливість, а для пересічних викладачів і топ-менеджерів ВНЗ – професіоналізм і компетентність, загальна освіченість, високий інтелект, широкий кругозір, прагнення до постійного саморозвитку.

Найбільш часто згадуваними неприпустимими якостями викладача ВНЗ, на думку всіх категорій респондентів, є антиподи тих якостей, які вони назвали необхідними.

Незначний відсоток опитаних вважають, що викладач має бути професійним обслуговувачем електронного контенту, або „куратором змісту”, можливо саме тому лише незначна частка респондентів відзначила володіння вміннями використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в якості обов'язкових якостей викладача ВНЗ.

Тобто, в Україні панує погляд на викладача як на високопрофесійну особистість з високими моральними якостями, яка має гарний психологічний контакт зі студентами.

Перспективним напрямом подальших досліджень є пошук відповіді на запитання про те, який викладач потрібен вишам сьогодні – 1) особистість; 2) оператор, що вправно володіє сучасними дидактичними технологіями; або – 3) особистість, що володіє цими технологіями? Адже саме викладач третього типу здатний сприяти не лише інтелектуальному, а й прогресивному емоційному зростанню студента.

Література

1. **Bache Ian.** The Europeanization of Higher Education / Bache Ian. // Journal of Common Market Studies. – Volume 44. – Number 2. – June 2006. – P. 231 – 248.
2. **Brennan John,** Teichler Ulrich. The Future of Higher Education and of Higher Education Research. Higher education looking forward: an introduction / John Brennan, Ulrich Teichler // High Educ (2008).
3. **Cotter Maury.** Using Systems Thinking to Improve Education / Maury Cotter / About Campus. – January–February 1998. – P. 9 – 14.
4. **Higher Education** Looking Forward: An Agenda for Future Research / http://www.esf.org/fileadmin/Public_documents/Publications/HELFF_01.pdf
5. **Ievgen Khrykov.** European, national, and institutional dimensions of quality management and its development in higher education in Ukraine // Education and Pedagogical Sciences. – 2012. – №1. – P. 13 – 21
6. **Merisotis J.,** Sadlak J. Higher Education Rankings: Evolution, Acceptance, and Dialogue / J. Merisotis, J. Sadlak // Higher Education in Europe, Vol. 30, No 2, July 2005. – P. 97 – 101.
7. **Srikanthan G.,** Dalrymple John F. Developing a Holistic Model for Quality in Higher Education / G. Srikanthan G. , John F. Dalrymple // Quality in Higher Education, Vol. 8, No 3, 2002. – P. 215 – 224.
8. **Герасіна Л. М.** Вища школа як об'єкт освітньої реформації / Л. М. Герасіна, А. Д. Ятченко. – К., 1995. – 320 с.
9. **Кузьміна Н. В.** Методы исследования педагогической деятельности / Н. В. Кузьміна. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1970. – 114 с.
10. **Россия** и ЕС на пути к общеевропейскому пространству высшего образования: сценарии будущего : сб. аналит. материалов по сотрудничеству в области образования со странами Европы в рамках реализации «дорожной карты» Россия – ЕС / Е. М. Горбунова, Б. В. Железов, М. В. Ларионова и др. ; отв. ред. М. В. Ларионова ; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2007. – 330 с.

11. **Чернишова Є.** Розвиток кадрового потенціалу навчальних закладів системи вищої освіти : зарубіжний досвід / Є. Чернишова // Порівняльно-педагогічні студії. – № 2(12). – 2012 . – С. 68 – 80.

Razorenova M. V.

Lecturer's Features and Characteristics, which Affect the Quality of Higher Education: the Results of the Interrogation of Students, Teachers and Senior Managers of Universities

The results of the interrogation of Ukrainian students, teachers and senior managers of universities considering the qualities of the university teachers which are the most important for the providing high quality of higher education were presented. 647 students, 245 teachers and 52 senior managers of 10 universities answered the questions.

The most necessary qualities for a teacher according to the answers (all categories of respondents consider): professionalism and competence, general education, high intelligence, open-mindedness, commitment to continuous self-development, tolerance, balance, patience, politeness, optimal demands, kindness, empathy, understanding of students, respect to students, objectivity, fairness, impartiality, adequacy in evaluation of students. However, for students the most important qualities are objectivity, fairness, tolerance and kindness, and for ordinary teachers and senior managers of universities they are professionalism and competence, general education, high intelligence, open-mindedness, commitment to continuous self-development.

The questionnaire results showed that in Ukraine the dominated view on a teacher is that he should be a highly professional person with high moral features of character, who has a good psychological contact with students.

Key words: higher education, university, teacher, necessary teacher's qualities, unacceptable teacher's qualities, the role of the teacher in quality assurance in higher education.

Відомості про автора

Разорьонова Марина Валентинівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.